

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Ε Ο Ρ Τ Α Σ Μ Ο Ι

ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

ΩΣ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. Πανηγυρική 'Ομιλία ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐκφωνηθεῖσα τὴν 30ην Ἰανουαρίου 1962 εἰς τὴν ΑΝΩΤΑΤΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ὑπὸ τοῦ Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Σχολῆς Ἑλευθ. Ε. Συνοδίου Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. ΙΙ. 'Ομιλία—Παραίνεσις πρὸς τοὺς Σπουδαστὰς τῆς Σχολῆς, ὑπὸ τοῦ ἐδδοκῆσαντος νὰ παραστῇ κατὰ τὴν Ἑορτὴν, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μαντινείας καὶ Κυνουρείας καὶ Τοποτηρητοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Θρόνου Κυρίου Κυρίου Γερμανοῦ. Τὴν Ἑορτὴν ἐτίμησε διὰ τῆς παρουσίας του καὶ ὁ Ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν Κύριος Δημήτριος Ἀλιπράντης. Ἐπίσης παρέστησαν καὶ αἱ Ἀρχαὶ τοῦ Πειραιῶς.

Σήμερον, ἡ ἅγια ἡμῶν Μήτηρ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, πανάρετον ὕμνει καὶ δοξάζει τὴν μνήμην τῶν ἐν Ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ μεγάλων Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, τοῦ Οὐρανοφάντορος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου τοῦ ἐκ Καισαρείας, τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνεῦ, καὶ τοῦ Χρυσορρήμονος Ἰωάννου τοῦ ἀπὸ Ἀντιοχείας.

Ἡ κοινὴ αὕτη τῶν τριῶν τούτων Διδασκάλων ἐορτὴ, καθιερώθη περὶ τὸ ἔτος 1100 ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, διὰ τὴν τότε ὑφισταμένην ἀμφισβήτησιν καὶ φιλονικίαν μετὰ ἐξ ἄλλοις καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, ὧν τινες προετίμων τὸν Βασίλειον, ἕτεροι δὲ τὸν Γρηγόριον καὶ ἄλλοι τὸν Ἰωάννην, ἐμάχοντο

βλημα τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων ἐπενδύσεων θὰ συνεχίζεται. Ἐφ' ὅσον τὸ τραπεζικὸν σύστημα χωλαίνει αἱ δὲ Τράπεζαι ἀποβλέπουσι, ὡς ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις, εἰς τὴν αὐξησιν τῶν κερδῶν των καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ συμφέροντος ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας οὐδεμία πιστωτικὴ βελτίωσις θὰ πρέπει νὰ ἀναμείνεται.

Ἡ ἐσχάτως ἐξαγγελθεῖσα πιστωτικὴ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως ὡς καὶ αἱ μέλλουσαι νὰ ἐξαγγελθοῦν οὐδεμίαν ἐπίδρασιν θὰ ἔχουν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐφ' ὅσον οἱ φορεῖς τῆς τῆς πολιτικῆς εὐρίσκονται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἐφαρμόσουν καταλλήλως τὰ ἐκαστοτε ἐξαγγελομένα μέτρα καὶ νὰ προσελκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ εὐρύτερου κοινοῦ.

Πηγαί: 1.—Nurkse R., Some Aspects of Capital Accumulation in Under-Developed Countries (Cairo 1952).

2.—Bernstein, M E., Inflation in Relation to Economic Development (Washington, 1952).

3.—Ohlin, The Problem of Employment Stabilization.

4.—Measures for the Economic Development of Under-Developed Countries, United Nations, 1951.

ἀλλήλοις καὶ πρὸς διάκρισιν αὐτῶν, ἐπωνομάζοντο ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἁγίων, οἱ μὲν Βασιλείται, οἱ δὲ Γρηγορεῖται, οἱ δὲ Ἰωαννῖται, καὶ οὕτω καταδειχθῆ τὸ ἰσότημον αὐτῶν, ἐορταζομένης ἀπὸ κοινοῦ τῆς μνήμης των, ἡ ὁποία ἐορτάζεται καὶ εἰς ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἕκαστον ἔτος.

Κατὰ σεμνὴν ἐπίσης ἀπὸ αἰώνων παράδοσιν, καὶ ἡ Παιδεία ἐορτάζει θεοπρεπῶς τὴν μνήμην τῶν πανσέπτων τούτων Φωστήρων τῆς Τρισηλίου Θεότητος, τοὺς διὰ θείων δογμάτων πυρσεύσαντας τὴν Οἰκουμένην, τοὺς μελιρρῦτους αὐτοὺς ποταμούς τῆς σοφίας.

Διότι καὶ οἱ Τρεῖς οὗτοι Σεπτοὶ Ἱεράρχαι ἀπέβησαν πρότυπα Ἑλλήνων Χριστιανῶν Διδασκάλων καὶ ὑπερόχων φωστήρων εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν διαπαιδαγωγῆσιν τῆς Οἰκουμένης.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἀληθείας ὑπὸ μορφὴν καθαρῶς ἑλληνικῆν, εἶναι ἔργον καὶ ἐπίτευγμα αὐτῶν.

Διότι οὗτοι κατόρθωσαν νὰ συνδέσουν καὶ νὰ ἐναρμονίσουν τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας σοφίας μὲ τοὺς τόνους τῆς ἀνθρωπίνης εὐαισθησίας, ὅσον οὐδεὶς ἕτερος.

Μὲ ζῆλον ἐνθεον καὶ ἐνθουσιασμὸν ἀπέραντον, εἰργάσθησαν διὰ νὰ δώσουν ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα εἰς τὸ κοινωνικὸν περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου.

Λεπτὸν γλωσσικὸν αἰσθημα, πρωτοτυπία συλλήψεων, δεξιότητες ἀποδόσεως, ὕψος λαμπρόν, χάρις ἰδιάζουσα ἰδοὺ τὰ χαρακτηριστικὰ των.

Δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἐξόχως ὑψηλὴν διαλεκτικὴν των καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν κατηχητικὴν των δρᾶσιν, ἀλλὰ μοχθοῦσιν, ὅπως προσδώσουν σάρκα καὶ ὀστά εἰς τὸ κήρυγμά των.

Ἐκδηλοῦνται μὲ ἔργα φιλαλληλίας, παραμυθίας, μὲ ἔργα βοηθείας πρὸς τοὺς πάσχοντας, ἐλεημοσύνην εὐρυτάτην, ἀσκησιν τῆς ἀρετῆς, ἐγκρατέρησιν καὶ αὐταπάρνησιν.

Ἄλλὰ καὶ πολλὰ προσέφερον οἱ σήμερον τιμώμενοι Τρεῖς Ἱεράρχαι, ὑπὲρ τῆς Παιδείας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, ὥστε δικαίως νὰ τιμῶνται καὶ γεραίρωνται οὗτοι, ὡς οἱ κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγοὶ αὐτοῦ καὶ ὄντως ἐθνικοὶ διδάσκαλοι.

Πρῶτος ὁ μέγας καὶ ἀσκητικὸς Βασίλειος διελάλει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ τὸ ἀγκυραλὸν φύλλωμα τῆς χριστιανικῆς γνώσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ καθόλου ἀνθρωπίνῃ γνῶσις θὰ ὠμοίαζε πρὸς δένδρον εὐχυμὸν μὲν, πλὴν ὁμως, ἄνευ φύλλων καὶ ἄμορφον.

Ἡ παρότρυνσις αὐτῆ, ἡ ὁμιλία πρὸς τοὺς νέους καὶ ἡ ὄλη προσπάθεια, διέσωσε τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ συνετέλεσεν, ὥστε ὁ νεώτερος πολιτισμὸς νὰ στηριχθῆ εἰς τὸν δίδυμον Ἑλληνοχριστιανικὸν παράγοντα.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Κ. Παπαρρηγόπουλον, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι καὶ οἱ Χρυσόστομοι, ὑπερέβαλον κατὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἅπαντας τοὺς ἔτι σωζομένους ἐθνικοὺς σοφιστὰς καὶ αὐτοὺς τοὺς μέχρι Πλουτάρχου προκατόχους αὐτῶν, ἀποτελέσαντες ἐποχὴν λόγου νέαν καὶ ἔνδοξον διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη ἐν Καισαρείᾳ τῷ 330 καὶ ἀνετράφη ἀπὸ τὴν Μητέρα του Ἐμμέλειαν. Ὁ πατήρ του Βασίλειος, ἦτο δικανικὸς ρήτωρ. Οἰκογένεια ἀρχοντικὴ μὲ πολλὰ πλοῦτη. Τὰ πολυτιμότερα ὁμως ἀγαθὰ δι' αὐτήν, ἦσαν ἡ πίστις, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἐκτίμησις εἰς τὰ γράμματα.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του εἰς τὴν Καισαρείαν ὁ Βασίλειος, ὡς ταχύ-
περος αὐτός, ἐπισκέπτεται τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τε-
λευταίως τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς ὁποίας μετέβη ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιθυμίας του ὅπως
συμπληρώσῃ τὸν κύκλον τῆς καταρτίσεώς του εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Σωκράτους καὶ
τοῦ Πλάτωνος.

Αἱ Ἀθήναι ἄνωγ «ἡ Ἑλλάδος, Ἑλλάς» ποῦ ἐτραγοῦσθησεν ὁ μέγας λυρι-
κὸς Πίνδαρος μὲ τοὺς στίχους :

«ὦ τε λιπαραὶ καὶ ἰστέφανοι καὶ αἰοιδίμοι,

»Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθήναι, δαιμόνιον πολίεθρον», δὲν εἶχε τὴν
παλαιάν της αἴγλην καὶ παρ' ὅτι ἀπετέλουν τὴν κυρίαν ὄσιν τῶν γραμμάτων,
ἐν τοῦτοις δὲν διέθετον οὔτε ὀλίγα δενδρύλια ἠθικῆς, ἀλλ' ὠμοίαζον πρὸς τὴν
ἀνυδρον Σαχάραν.

Ἐκεῖ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγνώρισε τὸν ἐπιστήθιον φίλον του Γρηγόριον.

Ἐσπούδασε λαμπρὰ εἰς τὴν ἀνθοῦσαν τότε Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του κατέφυγε μετὰ τοῦ ἀδελφικοῦ του φίλου Γρη-
γορίου εἰς τὸν Πόντον, ὅπου ἐνεθάβουν ὁμοῦ εἰς τὴν μελέτην τῆς Βίβλου.

Ἐπιστρέψας ἀκολούθως εἰς τὴν πατρίδα του, ἔχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Και-
σαρείας.

Πρώτη του ἐνέργεια ὑπῆρξεν ἡ διανομὴ τῆς σημαντικῆς περιουσίας του εἰς
τοὺς πτωχοὺς.

Ἀκολούθως ἔδρυσε νοσοκομεῖον, ὀρφανοτροφεῖον καὶ γηροκομεῖον, οὐ μικρά,
ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασιλείας.

Ἐσθάνετο τὸν πόνον τῶν συνανθρώπων του, ὡς ἰδικόν του πόνον. Ἐζήτη-
νὰ ἀπαλῶνῃ, μὲ τὸ μοναδικὸν φάρμακον τὴν ἀγάπην. «Κήρυξ τῆς ἀγάπης» χαρ-
κτηρίζεται.

Ἐκήρυττε πολλὰκις καὶ ὠμίλει ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, μὲ θερμουργὸν ἐνδια-
φέρον καὶ παραίνεσιν διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν γενναιοδωρίαν καὶ
δοθήθειαν πρὸς τοὺς ἀπόρους, καὶ τοὺς στερουμένους, ὡς ἡ Γραφή λέγει, διὰ τὸν
φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα :

«Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν
αἰῶνα» (Ψαλ. 111,9).

Διότι ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἀνεδείχθη μόνον μέγας Ἱεράρχης καὶ Κοινωνι-
κὸς ἐργάτης, ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ μέγας Διανοητής, ἀφήσας σπουδαιότατα γραπτὰ
ἔργα, τὰ ὁποία διαιροῦνται εἰς «Πραγματείας» καὶ «Ἐπιστολάς».

Μεγαλόπνοος ἐξ ἄλλου ἢ θεῖα λειτουργία του, ποῦ τὴν ἀκούομεν δεκάκις τὸ
ἔτος εἰς τοὺς ἱεροὺς Ναοὺς μας. Εἰς τὴν ἑορτὴν του τὴν 1ην Ἰανουαρίου. Τὰς Κυ-
ριακάς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, πλὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν, τὴν Μ. Πέμπτην,
ὡς καὶ τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανεῶν.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν (Αὐτοκρατόρων, Νομαρχῶν κλπ.)
ὑπῆρξεν ἄφοβος καὶ θαρραλέος.

Ἀτυχῶς ἀπέθανε νέος, μόλις 49 ἐτῶν.

Τὸ ἔργον του ἄνωγ ὑπῆρξε μέγα, ὅπως Μέγαν Βασίλειον τὸν ὠνόμασε ζῶντα
ἔτι ὁ χριστιανικὸς κόσμος.

Ὅμοιος καὶ ἰσάξιος τοῦ Μ Βασιλείου ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ τῆς Καππαδοκίας Γρηγόριος. Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη τὸ 329 εἰς τὴν Ἀριανζὸν παρὰ τὴν Ναζιανζὸν ἢ Διοκασάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ἐκ πατρὸς Γρηγορίου ἐπίσης, Ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ καὶ μητρὸς Νόννας, ἣτις ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τὸν εἶχε ἀφιερῶσαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐμερίμνησε διὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν. Ὁ Γρηγόριος ὠνομάσθη Θεολόγος, διότι ὑπῆρξε κήρυξ καὶ διδάσκαλος τῆς Θεότητος τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Γρηγόριος ὑπῆρξε δεξιότηνης τοῦ λόγου, εὐλαλὸς ὡς ἀηδῶν, εὐαίσθητος, τρυφερός, διαυγὴς καὶ θαθύνοος.

Ὅταν ἐπεκράτησαν οἱ Ἀρειανοὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οὗτος ἐκλήθη ἀπὸ τοὺς γνησίους ὀρθοδόξους εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἐκεῖ ἀπὸ τὸν μόνον ἐναπομείναντα ὀρθόδοξον ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἐστηλίτευσε τοὺς αἵρετικούς καὶ ἀπέδειξε μὲ ἀπειρα ἐπιχειρήματα τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ.

Συντόμως ὁμοῦς ἐγκατέλειψε τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ὃν εἶχε κλείσει, καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Πόντου, ὅπου τὴν 25ην Ἰανουαρίου 391, εἰς ἡλικίαν 66 ἐτῶν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Τὸ ὄνομά του μένει ἀθάνατον.

Σήμερον ἡ Μονὴ τοῦ Βιχτοπεδίου εἰς τὸ Ἅγ. Ὄρος κατέχει ἱερώτατον κειμήλιον, τὴν Κέρα τοῦ Ἁγίου.

Καὶ ὁ ὀρθόδοξος Ἑλληνισμός, κρατεῖ τὴν μνήμην του, θησαυρὸν πολύτιμον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ψυχῆς του.

Προήδρευσε τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς συκληθείσης τὸ 381, ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου τοῦ κληθέντος προστάτου τῆς Ὀρθοδοξίας.

Κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην ὁ Γρηγόριος κατέβαλε προσπάθειαν διὰ τὴν πλήρη εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Γρηγόριος ἐνώπιον τῆς Συνόδου ὑπεστήριξεν, ὅτι τὸ Σύμβολον τῆς Πίστews παραμένει ἀμετάβλητον.

Εἰς τὸ ἐρημητήριόν του ἐν Ναζιανζῷ ἔζησε μέχρι τῆς, κατὰ τὸ 390 μακαρίας τελευτῆς του, γράφων ποιήματα καὶ ἐπιστολάς καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὰς θρησκευτικὰς του μελέτας.

Οἱ λόγοι του, 45 τὸν ἀριθμὸν, πανηγυρικοί, δογματικοί, ἠθικοί, πολεμικοί, στηλιτευτικοί, ἐχρησίμωσαν ὡς πλουσία καὶ ἀνεξάντλητος συλλογὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας.

Τὸ ἐν γένει συγγραφικὸν του ἔργον ὑπῆρξε τεράστιον.

Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐκδηλώνων τὸ δέος του διὰ τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Γρηγορίου λέγει: «Τὸν Γρηγόριον, προσηγόρευσαν κατ' ἐξοχὴν Θεολόγον· ἄλλ' ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐπονομάσωσι ποιητὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ».

*
* *

Ὁ ἕτερος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ 347 μ.Χ. καὶ εἶχε μητέρα τὴν ἐνάρετον Ἀνθοῦσαν πατῆρ του ἦτο ὁ Σεκοῦνδος στρατηγὸς τῆς Συρίας.

Ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξε μέγας ρήτωρ ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, ἀκάματος.

«ὑτολμος, ἀκατάβλητος, ἐπαξίως ὀνομάσθη «Σάλπιγξ τοῦ Χριστοῦ» οἰκουμενικός διδάσκαλος καὶ στυλὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ὠραιότερον πνεῦμα τῆς νέας ἑλληνικῆς κοινῶνίας «ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνας, γενόμενος Χριστιανός», ὅπως γράφει ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Τὸ συγγραφικόν του ἔργον εἶναι μέγα.

Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε πολυκύμαντος, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικῶς δημιουργικῆς.

Ὁ Ἰωάννης ἀνεδείχθη συγγραφικώτατος μὲ φλογερὰν ψυχὴν καὶ ἀλύγιστον ἀγωνιστικότητα.

Δὲν ἐφείσθη οὔτε τῆς Αὐτοκρατείας Εὐδοξίας, τὴν ὁποίαν ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἀμβωνοῦ τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας.

Αὐτὸ τοῦ ἐστοίχισε τὴν ἐξορίαν.

Ὁ λαὸς ὅμως ἐπανεστάτησε καὶ τὸν ἐπανάφερον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐστάλη εἰς δευτέραν ἐξορίαν, ὅπου ἀπὸ τοὺς κόπους ἀπέθανε.

Αὐτὸς ὁ ἐξαιρετὸς ἡγέτης, ὁ ἀκαταπόνητος μαχητής, ἀποθνήσκει ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπαλξιν πὺρ κανεὶς ἄλλος περισσότερον δὲν ἐτίμησε.

Αὐτὸς πὺρ δι' ἡμᾶς ὑψώνεται ὡς ἡ πλέον φωτεινὴ κορυφὴ τῆς Χριστιανοσύνης τοῦ Δ' αἰῶνος, προφηλακίζεται, ὑβρίζεται, ἀποθνήσκει ἐξόριστος εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας.

Ὁ αἰετὸς ἐθυσιάσθη διὰ τὰς ὄρνιθας.

Μὰ οἱ αἰῶνες ἐπλεξαν γύρω εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Χρυσόστομου, τὸν ἀμάραντον τῆς ἀγάπης Στέφανον, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὑπεράξιος.

Καὶ ὑπῆρξεν ἀμάραντος ὁ στέφανος αὐτός, διότι ἐπλέχθη μὲ τὰ ἄνθη τῆς ἀγάπης του, τῆς μεγάλης του ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς του.

Καὶ «ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει».

Ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, τὸν χαρακτηρίζει «ὡς μελισταγῆ τῆς ἀληθείας κήρυκα, μέγαν τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ ποιμένα καὶ διδάσκαλον, προικισμένον μὲ ὕψος διανοίας καὶ βάθος μεγαλοφυίας, ζωηρότητα πνεύματος καὶ θαυμαστὴν τῆς φαντασίας δύναμιν, γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας θαυμάτην».

Ἀπέθανε τὸ 407, μεταγόμενος πρὸς ἐξορίαν ἀπὸ Κουκουσίαν, τόπον ἐπίσης ἐξορίας του, εἰς Πιτυοῦντα, ἀποκαμῶν καθ' ὅδον κατόπιν τριμήνου κοπιώδους πορείας, καὶ παραδώσας τὸ πνεῦμα του εἰς τὸν Κύριον.

Ὁ ἀείμνηστος Ἀκαδημαϊκὸς Δ. Μπαλάνος τονίζει ὅτι «ὁ Χρυσόστομος καὶ ὡς ἀνθρωπῶς καὶ ὡς ποιμενάρχης εἶναι ὑπέροχον πρότυπον καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ρήτωρ εἶναι ἀπαράμιλλος».

*
* *

Ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι σεπτοὶ Ἱεράρχαι, ὡς προείπομεν, ὑπῆρξαν σὺν τοῖς ἄλλοις μεγάλοι παιδαγωγοὶ καὶ τὰ μέγιστα προσέφερον ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Οἱ ἱεροὶ οὗτοι ἄνδρες ἔζησαν εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐθνικὴ θρησκεία δὲν εἶχεν ἀποσβεσθῆ καὶ πολλοὶ τῶν Βυζαντινῶν ἦσαν ἔθνικοὶ καὶ ἐθεώ-

ρησαν υποχρέωσίν των νά καθορίσωσι ποῖον ἔπρεπε νά εἶναι τὸ ἰδεώδες τῆς Χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ποῖα ἢ στάσις τῶν Χριστιανῶν ἀπέναντι τῆς Ἐθνικῆς παιδείας.

Κατ' αὐτοὺς οἱ παῖδες τῶν ὁμοεθνῶν των ἔπρεπε νά καταστῶσι κυρίως καλοὶ Χριστιανοί, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο ἔδει νά τείνη ἡ Παιδεία.

Πρῶτον θέμα λοιπὸν ἦτο τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησεως εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Αἱ γινῶμαι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ θέμα τοῦτο δὲν ἦσαν ὁμόφωνοι.

Ὁ ἐκ τούτων ὀρμητικὸς Χρυσόστομος ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, καθ' ὅσον ἐφρόνει διὰ τὴ μελέτη αὐτῶν ἠῦξανε τὴν ἀνοιαν τῶν μαθητῶν, δταν μανθάνωσιν οὗτοι διὰ οἱ παρ' ἐκείνοις τιμῶμενοι ἥρωες εἶναι δοῦλοι τῶν παθῶν.

Πρὸς τοῦτον συνεφώνει ἐν μέρει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος.

Ὁ Χρυσόστομος συνιστᾷ νά μὴ στέλλωσιν οἱ Χριστιανοὶ τὰ τέκνα των εἰς κοσμικὰ σχολεῖα, ἀλλ' εἰς μοναχοὺς δυναμένους νά ἐκπαιδεύωσιν αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου.

Ἐπεὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας συνεφώνουν καὶ οἱ ἕτεροι δύο Ἱεράρχαι.

Παρὰ ταῦτα, οἱ δύο ἐκ Καππαδοκίας ἄνδρες, ἐλληνικῆς τυχόντες παιδείσεως καὶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὸν ἀρχαῖον κόσμον γνωρίσαντες, τὸ μὲν ἐν ταῖς ἀνωτέραις Σχολαῖς τῆς Καισαρείας, ἦτις κατὰ μὲν τὸν Βασίλειον «ἦν λόγων μητρόπολις», κατὰ δὲ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον «ἦς λόγοι ἦσαν τὸ γινώρισμα», τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκμαζούσας ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νά ἀγνοήσωσι τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐναρμονίως συνδυάζοντες τὸ ἐλληνικὸν μετὰ τοῦ Χριστιανικοῦ ἰδεώδους, δι' ὃ καὶ τὴν διδασκαλίαν τούτων συνίστων, σφοδρῶς ἀντιταχθέντες κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, δταν οὗτος διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε νά διδάσκωνται οἱ παῖδες τῶν χριστιανῶν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Οὕτω ὁ Μ. Βασίλειος, οὗτινος προηγήθησαν ὁ Πλούταρχος, ὁ Ὀριγένης καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐν τῇ παραινήσει ἐκείνῃ πρὸς τοὺς νέους, συνίστα, ἵνα οὗτοι στολίζωσι τὰ ἱερὰ σπουδάσματά των, μὲ τὴν θύραθεν σοφίαν, ὡς τοὺς καρποὺς στολίζουσι τὰ φύλλα, εὐχάριστον δῖψιν εἰς τὸν θεατὴν παρέχοντα.

Κατὰ τὸν Ἱεράρχην, πρέπει οἱ νέοι νά βοηθῶνται πανταχόθεν μελετῶντες τὰ εἰς τὴν ἠθικὴν συντείνοντα κείμενα, καὶ δὴ τὴν τοῦ Ὀμήρου ποίησιν, ἦτις εἶναι ἔπαινος ἀρετῆς.

Κανόνισαντες οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἦτις κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον εἶναι ἐπιστήμη ἐπιστημῶν καὶ ὡς ἐλέχθη, συνίστατο εἰς τὸ νά ἀποδώσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν καλοὺς Χριστιανούς, συνεζήτησαν εἰς ποίαν ἡλικίαν ἔπρεπε ὁ παῖς νά λάβῃ τὴν πρὸς τὸ σχολεῖον ἄγουςαν.

Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, ἀκολουθῶντας τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ διδάγματα περὶ Ἑβδομάδων, καθ' ὃ, ἀνὰ ἑπτὰ ἔτη ἐπέρχεται σωματικὴ καὶ πνευματικὴ μεταβολὴ εἰς τὸν παῖδα, ὁ κατάλληλος πρὸς ἑναρξιν διδασκαλίας χρόνος ἦτο τὸ ἑβδομὸν ἔτος, καθ' ὃ ἀνέτελλε παρὰ τῆ παιδί ὁ λόγος καὶ

ἐκρατύνοντο τὰ μέλη αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡ σημερινὴ σχολικὴ θεωρία ἀποδέχεται, ἴσως ἐντεῦθεν, ἐκ παραδόσεως ἐπηρεασθεῖσα.

Σοφὰ καὶ παιδαγωγικῶς καὶ ψυχολογικῶς ὀρθὰ ἀπεφάναντο οἱ τῆς οἴκου-μένης διδάσκαλοι περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας.

Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, ὁ μαθητὴς πρέπει πρῶτον νὰ ἀποκτήσῃ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν γνῶσιν τῶν διδασκέντων καὶ ἔπειτα νὰ προσδέχεται νέον μάθημα. Κατ' αὐτόν, «ἀνοίας ἐστὶ πολλῆς τὰ πρότερα μὴ ἐνθέντα καλῶς, ἐφ' ἕτερα ἄγειν τὸν μαθητὴν».

Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον ἡ προσθήκη τῶν διδαγμάτων, δεόν νὰ γίνεται κατὰ μικρὸν καὶ συμμέτρως, τοῦ διδασκάλου χωροῦντος ἐκ τῶν ἀπλουστέρων καὶ εὐληπτοτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, ἀφ' οὗ εἶναι δύσκολον νὰ διδασθῇ τις τὰ μεγάλα πρὸ τῶν μικρῶν.

Τὰ αὐτὰ ἐφρόνει καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος.

Τὸν διδάσκαλον πλὴν τῆς διδασκτικῆς του ἰκανότητος, ἤθελον νὰ εἶναι πιστός, ἤτοι ὀρθόδοξος νὰ ἔχῃ τὸ ἐκ τῆς ἡλικίας αἰδέσιμον καὶ νὰ εἶναι πολύπειρος, ἔχων εὐστάθειαν ἡθῶν.

Ὁ διδάσκαλος, ὡς καλούμενος νὰ ρυθμίσῃ τὰς ψυχικὰς τοῦ παιδὸς δυνάμεις, ἔδει νὰ ἔχῃ γνῶσεις τῆς ψυχολογίας, νὰ κατέχῃ δὲ τὰς Γραφάς, νὰ εἶναι θεοφιλῆς, ἀμνησίκακος, ἀκενόδοξος, μὴδὲν τῷ Θεῷ προτιμῶν. Πρὸς δὲ νὰ ἔχῃ τῆς διδασκαλίας τὸ χάρισμα, ἵνα διασαφηνίξῃ τὰ διεστραμμένα

* * *

Ὡς δὲ αἱ ὀμιλίαι, οὕτω καὶ ἡ παροῦσα, ἐκ τῆς κλειψύδρας ἐξαρτωμένη, δὲν μοι ἐπιτρέπει τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου, ἀλλὰ καὶ κηδόμενος τῆς εὐγενοῦς ἡμῶν ἀνοχῆς καὶ ὑπομονῆς.

Δι' ὃ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγα τινὰ νὰ εἶπω εἰσέτι, προσθέτων ὅτι τοιαύτας ἐξαιρέτους παιδαγωγικὰς ὑποθήκας κατέλιπον οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι Ἐθνικοὶ διδάσκαλοι, πρὸς ἃς οἱ μετέπειτα συνεμορφώθησαν.

Τὸ ἔργον των ὁμοῦς ὑπῆρξεν ἀπέραντον· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα δὲν ὑστέρησαν.

Ὅποιαν σαφῆ καὶ ὑγιᾶ ἀντίληψιν εἶχον διὰ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, μαρτυρεῖ καὶ ἡ θέσις των ἔναντι τῆς γυναικός.

Καὶ ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ὁ Τερτυλιανὸς (+ 240) ἐχαρακτήριζε τὴν γυναῖκα «πύλην ἄγουσαν πρὸς τὸν διάβολον» καὶ «ἄνθρωπον δευτέρας τάξεως» καὶ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον σύνδοσι εἰς τὴν Δύσιν συνεζήτουν ἂν ἡ γυνὴ ἔχῃ ἀνθρωπίνην ψυχὴν, οἱ Ἱεράρχαι διεκέρηττον τὴν ἰσοτιμίαν τῶν δύο φύλων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει: «Αἱ φύσεις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐπλάσθησαν ὁμοίαι, καὶ ἴσαι εἶναι τούτων αἱ πράξεις, ἴσαι αἱ ἀμοιβαὶ καὶ ἴση ἡ καταδίκη».

Ἐπίσης ὁ Γρηγόριος ὁμολογεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν δύο φύλων ὑπάρχει διαφορὰ σώματος ἀλλ' ὄχι καὶ ψυχῆς.

Ζωηρότατον εἶχον ἐπίσης καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας.

Οὕτω ὁ Μ. Βασίλειος ἐπαινεῖ τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον διὰ τὴν φιλοπατρίαν του.

Ὁ Γρηγόριος εἰς τὸν αὐτὸν Σωφρόνιον γράφει: «Ἡ τιμὴ πρὸς τὴν μητέρα εἶναι ὅσιον· μητέρα δὲ καθεὶς ἔχει τὴν ἰδικήν του· κοινὴ δὲ μήτηρ πάντων εἶναι ἡ Πατρίς» καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὅτι εἶναι «Κοινὸς τῆς Πατρίδος προστάτης».

Ὁ Χρυσόστομος ἀφ' ἑτέρου ἀναφωνεῖ «οὐδὲν τῆς πατρίδος γλυκύτερον».

Καὶ ἡ Θεία Λειτουργία τὸσον τοῦ Μ. Βασιλείου ὅσον καὶ τοῦ Ι. Χρυσοστόμου περιέχουσα εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ στρατοῦ, καταδεικνύει τὴν ζωηρὰν συμμετοχὴν αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας καθόλου, διὰ τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους, στενωῶς καὶ ἀρρήκτως συνδεδεμένας μετὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ πίστις τῶν ἁγίων τούτων ἀνδρῶν ὑπῆρξε μεγάλη· δὲν ἦτο θεωρητικὴ τις πίστις εἰς λόγους, πίστις νεκρά, ἀλλὰ ζῶσα καὶ ἐνεργὸς ἐκδηλουμένη εἰς ἔργα εὐποιίας καὶ φιλαλληλίας.

Ἡ πίστις τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν «δεξιὸν ἐν τοῖς κακοῖς φάρμακον», εἶχεν ὡς συνέπειαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν τῶν ἀοιδίμων Ἱεραρχῶν πρὸς τὸ θεοσυστατὸν Ἰδρυμα τῆς Ἐκκλησίας.

«Ὅσοι τύραννοι», ἀναφωνεῖ ὁ Χρυσόστομος, «ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Ἐκκλησίας :

Ποῦ εὐρίσκονται ὅσοι τὴν ἐπολέμησαν ; οἰκοῦν καὶ ἔχουν παραδοθῆ εἰς τὴν λήθην· ποῦ δὲ ἡ Ἐκκλησία ; ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει.

Αἱ πράξεις ἐκείνων ἔχουν σθήσει, ἐνῶ τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας μένουσιν ἀθίχτα».

Ἐχόμενοι οἱ μεγάλοι Ἱεράρχαι τοῦ ὕψους τῆς ἱεροσύνης, ἡ ὁποία «τελεῖται ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δ' ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων», διαγράφουν, εἰς ἴδια ποιμαντορικὰ συγγράμματα, τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχη ὁ κληρικὸς, τρία τῶν ὁποίων χαρακτηρίζονται, ὡς ἀπαραίτητα :

Ἡ μόρφωσις, ἡ εὐφράδεια καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἦθος.

Ὁ Γρηγόριος, εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Δοραρῶν Εὐδάλιον, ἀριστοτεχνικῶς διαγράφει τὸ ἔργον τοῦ κληρικοῦ : «τὸ ἀπολωδὸς ἐκζητεῖ, τὰ ἀσθενῆς ἐνίσχυε, τὸ ἰσχυρὸν φύλασσε».

* *

Ἡ μόρφωσις τῶν ἀνδρῶν τούτων εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ρητορικὰς σχολὰς, συνετέλεσε μεγάλως εἰς μόρφωσιν τοῦ λογοτεχνικοῦ τῶν ὕψους καὶ τὴν καλλιέργειαν, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων τῶν, ἰδίως τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ τουλάχιστον εἰς περικοπὰς αὐτῶν.

Ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία τῶν ἔργων τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καταφαίνεται μάλιστα εἰς τὰς ἐπιστολάς των, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦνται καὶ τὰ ἐνδόμυχα συναισθήματα αὐτῶν· ὅπως γράφει ὁ Μ. Βασίλειος πρὸς τὸν κόμητα Ἰοβῖνον «εἶδον σου τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς γράμμασιν».

Παρέχει δὲ ὁ Βασίλειος καὶ κανόνας τοῦ προφορικοῦ λόγου ἐκ τῶν ὁποίων ἰδιαζόντως ἐξαιρεῖ «τὴν βραχυτέτητα ἀλλὰ καὶ τὸ πυκνὸν ἄμα τῆς ἐννοίας καὶ εὐκρινές, καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν καὶ ἀκατασκευέστον».

Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος δίδει κανόνας ἐπιστολογραφίας, τῶν ὁποίων κυριωτέρους θεωρεῖ τὸ μέτρον, τὸ σύντομον, τὴν σφηνείαν καὶ τὴν χάριν.

* *

Ἡ ὑπὸ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν βαθεῖα κατανόησις τοῦ Χριστιανικοῦ κηρύγματος, ὡς καὶ ἡ φοίτησις εἰς Ἑθνικὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, συνετέλεσε καὶ εἰς διαμόρφωσιν πνεύματος φιλελευθέρου, κλασσικὸν ὑπόδειγμα τοῦ ὁποῦοι εἶναι ἡ περίφημος ρῆσις Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ: «Φιλοσόφει μοι, περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ βλῆς καὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀναποδόσεως, Χριστοῦ παθημάτων· ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυχάνειν οὐκ ἄχρηστον καὶ τὸ διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον».

Καίτοι ἡ διάνοια τῶν Τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν ἦτο προσηλωμένη εἰς τὰ ἐπουράνια, ἐξετίμων δεόντως τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ ὡς ἄνθρωποι ἐθεώρουν δυστύχημα τὸν θάνατον προσφιλοῦς καὶ ἔλυποῦντο δι' αὐτόν· ὅταν ὁμως ἐπρόκειτο διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ γόητρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ καθῆκον, περιεφρόνουν τὴν ἐπιγείον ζωὴν, ἔχοντες πεποιθήσιν, ὅτι διὰ τοῦ ἐπιγείου θανάτου ἀποκτοῦν τὴν αἰώνιον ζωὴν, διὰ δὲ τοῦ θανάτου τὴν ἀθανασίαν.

Ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος ἀπειλούμενος ὑπὸ ἐκπροσώπων τοῦ ἀρειανίζοντος αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, ἐπειδὴ δὲν ἀπεδέχετο τὸν ἀρειανισμόν: «Πῦρ καὶ ξίφος καὶ θῆρες καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες δρυχεῖς, τρυφή μᾶλλον ἡμῖν ἔστιν ἢ κατάπληξις».

Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος στελλόμενος εἰς ἐξορίαν ἀναφωνεῖ: «Τί ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν εἰπέ μοι, τὸν θάνατον; δι' ἐμὲ ἡ ζωὴ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὁ θάνατος εἶναι τὸ κέρδος».

Ἡ ζωὴ βλων, ἰδίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου ὑπῆρξε σκληρὰ καὶ θυελλώδης, μία ζωὴ δοκιμασιῶν καὶ μαρτυρίου.

Κατεδιώχθη καὶ κατεφρονήθη, ὅχι ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ ὑπὸ «Ψευδαδελφῶν» καὶ ἀπέθανεν ἄστεγος, ἐξόριστος καὶ φυλακισμένος.

Ἄλλὰ βλας τὰς δοκιμασίας, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν διὰ νὰ βαστάσῃ, τὰς ἀπεδέχθη μὲ πνεῦμα χαρᾶς ὡς δοθείσας ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος κατεφρονήθη καὶ ἐθανατώθη.

Ἡ Ἐκκλησία εὐγνωμόνως ἀνεγνώρισε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐπισήμως τὸν ἀνεκήρυξε ὡς ἓνα τῶν «οἰκουμενικῶν διδασκάλων» διὰ πάσας τὰς μελλούσας ἐποχάς.

Ἦπάρχει μία ἀσυνήθης ἐπικαιρότης εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ κόσμος τῆς ἐποχῆς του ἦτο ὅπως ὁ ἰδικός μας, ἓνας κόσμος συγκρούσεων, ἓνας κόσμος ἀλύτων προβλημάτων δι' βλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς.

Αἱ Συμβουλαὶ του ἰσχύουν διὰ τὴν ἐποχὴν μας, ὅπως ἰσχυον καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν του.

Ἄλλ' ἡ κυριωτέρα συμβουλή του εἶναι μία κλήσις πρὸς ἓνα δλοκληρωμένον Χριστιανισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, αἱ πεποιθήσεις καὶ ἡ ἔμπρακτος ἐφαρμογὴ εἶναι ὀργανικῶς συνδεδεμένοι εἰς μίαν ἄνευ ὄρων ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μίαν ἄνευ ὄρων ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἔλεός Του, εἰς μίαν ἄνευ ὄρων ἀνάθεσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Του, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Ὅλα αὐτά, ἡ ἀκλόνητος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐνεργὸς πίστις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ ἀπαράμιλλος ποιμαντορικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ των δρᾶσις. ἡ ἀφοβία

των πρὸ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων, τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα των, ἡ θαυτάτη γνῶσις τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, ὡς καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας, ἡ λογοτεχνικὴ διαμόρφωσις τῶν διανοημάτων των, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν, ἡ βιβλιόφιλος κατανόησις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων συναισθημάτων, ἀνησυχῶν καὶ ἀναγκῶν, ἡ πνευματικὴ ἀντίληψις τῆς Θρησκείας, ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς διαφθορᾶς, ἡ ἀκοίμητος φιλοπατρία των καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ υποδειγματικὸν ἦθος των, δικαίως ἀνέδειξαν τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας πρότυπα ἀνθρώπων καὶ Ἱεραρχῶν καὶ προστάτας τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς καθόλου Χριστιανοπρεποῦς καὶ Ἑλληνοπρεποῦς ἅμα ἀγωγῆς ἐν γένει.

Οὕτω οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ὑπῆρξαν καὶ ἐξαιρουμένους νὰ εἶναι οἱ προσφιλέστεροι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅχι μόνον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι σήμερον καὶ ἔσσει.

Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν τριῶν τούτων μεγάλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ Διδασκάλων, ἔθεσαν οἱ πατέρες ἡμῶν τὴν ἐκπαιδεύσειν τῆς νεολαίας τοῦ δοῦλου γένους, μαζί με τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τῆς πληθύνσεως τῶν σχολείων ἤδη κατὰ τὸν 15' καὶ 17' αἰῶνα, ἀφ' ἧς ἐποχῆς φαίνεται καθιερώθη καὶ ἡ κοινὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἑορτὴ, ὡς ἔθνικὴ σχολικὴ καὶ τῶν γραμμάτων ἑορτὴ.

Οὕτω, οἱ τρεῖς μέγιστοι φωστῆρες τῆς τρισηλίου θεότητος, οἱ κατ' Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην «πανταχοῦ τῷ φωτὶ τῆς ἑαυτῶν πολιτείας καὶ τῆς γῆς δαδουχῆσαντες τέρματα, εἶναι δένδρα καλλίκορμα, τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ ἐκρίζωσιν οἰαδήποτε ἀνέμων ἐπιφοραί, διότι θαθέως καὶ στερρῶς ἔχουσι ριζωθῆναι εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὅτινες εὐγνωμονοῦντες, τιμῶσι καὶ σέβονται ἐκεῖνους, ὅτινες ἐγένοντο εισηγηταὶ παντός, ὅ,τι εἶναι ἱερώτατον διὰ τὸ Ἔθνος».

Ἡ μνήμη τῶν τριῶν ἀνδρῶν καὶ ἔθνικῶν διδασκάλων θὰ γεραίρηται παρ' ἡμῖν, «ἔστ' ἂν ὕδωρ τε νάη καὶ δένδρα μακρὰ τεθήλη».

Καὶ πρὸς ὑμᾶς νῦν ἰδιαιτέρως ἀπευθυνόμενος ἀγαπητοί μου Σπουδασταὶ πατριῶν ὅπως ἀκολουθεῖτε καὶ σεῖς τὰς αἰωνίου ἀξίας ἐκπαιδευτικὰς καὶ κοινωνικὰς ὑποθήκας τῶν τριῶν μεγάλων Διδασκάλων καὶ Ἱεραρχῶν.

Σέβεσθε τὰς ἱεράς τοῦ Ἔθνους παραδόσεις.

Ἀκολουθήσατε τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος, ἀποφεύγοντες καινοτομίας, αἰτινες ὀδηγοῦσι μακρὰν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Καὶ ὡς εἶναι πρόγραμμα τοῦ βίου σας εἰς πάντα χρόνον, εἴτε πολέμου εἴτε εἰρήνης, ὁ ἀγὼν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος καὶ ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῶν εὐγενῶν καὶ ἀθανάτων ἰδεωδῶν τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος.

Ἀκολούθως ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μαντινείας καὶ Κυνουρίας καὶ Τοποτηρητὴς τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Θρόνου, Κύριος Κύριος Γερμανός, εἶπε τὰ ἀκόλουθα :

Σήμερον εἰς τὴν παρομοίαν ἑορτὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἔλαβον μίαν πρόσκλησιν ἐκ τῆς Βιομηχανικῆς ταύτης Σχολῆς, διὰ νὰ παραστῶ εἰς τὴν σημερινὴν διάλεξιν.

Ἐκ πρώτης ὄψεως μοι ἐφάνη περίεργον: Βιομηχανική Σχολή καὶ λόγος περὶ τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν»;

Ἵποχρέωσίς μου ἦτο νὰ προσέλθω ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἴδω αὐτὰ τὰ δίδυμα, δηλαδὴ βιομηχανία—ἐμπόριον καὶ θεολογία.

Συνδυασμός, ὁ ὁποῖος δὲν μοῦ εἶχε συμβῆ τόσο ἐπισημῶς νὰ παρουσιασθῆ.

Γνωρίζομεν ὅτι βιομηχανία σημαίνει κέρδος, ὠφέλεια, πλοῦτος καὶ ἦ τι ἄλλο ὕλικόν. Θεολογία σημαίνει πνευματικὸς κόσμος, ἀδιαφορία πρὸς τὸν πλοῦτον, ἀδιαφορία πρὸς τὰ κέρδη, καὶ πάντα τὰ ὕλικὰ ἀγαθὰ. Ἄλλὰ εἶμαι κατάπληκτος, ὅτι ὁ Καθηγητὴς κ. Συνοδινός, ὠμίλησε ὡς τέλειος καὶ καλὸς θεολόγος, διὰ τοὺς Μεγάλους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Βιομηχανικὴν Σχολήν· διὰ τίνα λόγον; Φαίνεται ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐφαρμόζονται ἀπὸ τώρα «Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσευσεν ἡ χάρις», διότι ἦλθε τὸ κῆμα τοῦ λεγομένου ὕλισμοῦ—ὅτι τὰ πάντα εἶναι ὕλη καὶ ἀπόλαυσις καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν πνοὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ψυχὴν, εἶναι ὕλικόν ὄν. Φάγωμεν, πῖωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκωμεν. Ἀνεφάνη ὁ περιβόητος κομμουνισμός, ὁ ὁποῖος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀθεΐας κατὰ μέτωπον, νὰ καταργήσῃ τοὺς Θεοὺς, καὶ τὸν Θεὸν τὸν Χριστιανικόν, τὸν ἀληθῆ. Ἀναμένομεν τὴν ἀντίδρασιν, ὅπως κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν λέγουσι κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἦρχισεν ὁ ἀγὼν. Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζωμεν μακρὰν σειρὰν πολλῶν ἑκατοντάδων ἔτων διὰ νὰ ἔλθῃ ὁ ἀντικυκλῶν κατὰ τῆς ὕλης. Ἄλλὰ ἡ ταχεῖα ἀνάπτυξις τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς συγκοινωνίας ἐν τῷ κόσμῳ ἔφερε τὴν πτώσιν καὶ τὴν μεταστροφὴν τῆς ὕλης πρὸς τὸ πνεῦμα, εἰς ἐλάχιστον χρόνον, εἰς μόλις μίαν πεντηκονταετίαν.

Ἔχομεν τὸν ἄγγριον ἐκεῖνον βορρᾶν, ὁ ὁποῖος ἔπνευσε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐδῶ, ὁ κατεψηγμένος ἐκεῖνος ἀήρ ὁ θανατηφόρος τῆς ἀθεΐας καὶ ἐνομιζόμεν ὅτι πρὸς σιγμὴν κατεκάλυψεν δόλοκληρον τὴν ὑφήλιον. «Ἄλλὰ εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερψυόμενον—λέγει ὁ ψαλμωδὸς—ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρῆλθον καὶ ἐξήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐχ εὔρον». Ἐπομένως ὁ μέγας ἐχθρὸς τοῦ πνεύματος, ὁ ὕλισμός, παρῆλθεν. Παρῆλθεν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πατρίδα του ἀκόμη. Καὶ βλέπομεν τὸ ρεῦμα ἐπιστρεφόμενον.

Βλέπομεν καὶ τὸν ἄνθρωπον σήμερον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ βλέπῃ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τῆς πνευματικῆς ζωῆς, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι στόμαχος μόνον, εἶναι νοῦς. Ἄλλὰ κατέβασαν δυστυχῶς τὸν νοῦν εἰς τὸν στόμαχον, καὶ ἀνέβασαν τὸν στόμαχον εἰς τὴν κεφαλήν.

Εἶμεθα εὐτυχεῖς τώρα πλέον, καὶ τὸ θεωρῶ καὶ ἐγὼ μεγάλην χαρὰν καὶ εὐτυχίαν καὶ διησθάνθητιν ἐκ τῆς προσκλήσεως αὐτῆς, ὅτι κατὰ τί τὸ μέγα καὶ σπουδαῖον συντελεῖται, ἐκεῖ εἰς τὴν Βιομηχανικὴν Σχολήν, καὶ ὅτι ἡ βιομηχανία δὲν θὰ εἶναι ἐμπόριον καὶ κέρδος καὶ ὕλη, ἀλλὰ θὰ εἶναι νέα βιομηχανία, ἡ ὁποία θὰ ἀνατρέψῃ τὸν κανόνα καὶ τὴν κατεῦθυσιν καὶ θὰ δώσῃ ὥστε ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «ὅτι δυσκόλως εἰσελεύσεται πλοῦσιος εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν» νὰ εἶναι ἀπλῶς ἔνδειξις ὅτι ὑπάρχει δυσκολία εἰς τὸν πλοῦτον.

Δὲν ὑπάρχει ὁμοῦς ἀδυναμία καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν Ζακχαῖον ὁ Κύριος μόλις τὸν εἶδε καὶ διέκρινε τὴν ἐπιθυμίαν «Σπεύσας κατάβηθι», λέγει πρὸς τὸν Ζακχαῖον τὸν πλοῦσιον, «Σήμερον ἐν τῷ Οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι».

Και επομένως έρχεται πλέον τὸ ἀρχαῖον παράδειγμα, ὅπου οἱ Ἑλληνες δι-
είδον τὸν νοῦν τὸν λογικὸν καὶ τὴν πρόγνωσιν, τὴν ὁποῖαν ὁ Μέγας Πατὴρ τῆς
Ἐκκλησίας ἡμῶν, εἶπεν ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ὑπάρχει σοφία καὶ πνευματι-
κὸς βίος, ὁ κερδῶος Ἑρμῆς νὰ συνδέεται μὲ τὸν λόγιον Ἑρμῆν.

Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ συνεδέθη ὁ Κερδῶος Ἑρμῆς μὲ τὸν λόγιον Ἑρμῆν, ὡς
παράγγελμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποῖαν ἀνέ-
πτυξαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν ἐν πλήρῃ λεπτομερείᾳ, ὥστε νὰ γνωρίζουν καλῶς
τί ἐστὶ πλοῦσιος.

Διότι δυνατόν νὰ εἶναι καὶ πλοῦσιος ἅγιος καὶ Πατριάρχης ὡς ὁ Ἀβραάμ
μὲ κτήματα πολλά, καὶ ταυτοχρόνως καὶ πλοῦσιος ὁ ἀπρόσεκτος μεμακρυσμένος
ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ὁποῖος ἀπλῶς διότι δὲν προσέχει, γίνεται
κακὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν του, μὲ τὴν κακὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτους.

Καὶ ἔρχεται ὁ Μέγας Πατὴρ ἡμῶν, τὸν ὁποῖον ἀνέφερον ὁ Κύριος Συνοδινὸς
καὶ ὁ ὁποῖος περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν Τριῶν Πατέρων, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσό-
στομος, ὁ ὁποῖος μᾶς λέγει: «οὐ τὸν πλοῦτον κατηγορῶ οὐδὲ τὰ χρήματα δια-
βάλλω, ἀλλὰ τὴν κακὴν τῶν χρημάτων χρῆσιν».

Καὶ ἐποθετήσαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες μας εἰς τὰ μεγάλα μνημεῖα αὐτῶν,
τοὺς τόμους τοὺς ὀλοκλήρους, οἱ ὁποῖοι σώζονται σήμερον, ἀνὰ πᾶσαν τὴν Οἰκου-
μένην μὲ τὴν ἐκδοσὶν τουλάχιστον τὴν ἐν Παρισίοις τοῦ Migne, ὥστε σήμερον οἱ
Πατέρες μας στολίζουσι τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας, τὰς ὁποίας ὁμως δυστυχῶς,
ἐκλείσαν, μὲ τὴν μετατροπὴν τῆς Ἀρχαίας γλώσσης καὶ δύσκολα οἱ νέοι εὐρί-
σκουν τὰ διδάγματα αὐτὰ εἰς τὰς βιβλιοθήκας διὰ νὰ ἀναγνώσουν καὶ νὰ τὰ ἐννοή-
σουν.

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν στιγμὴν ταύτην θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου εὐτυχῆ καὶ θὰ μοῦ
μείνῃ ζωηροτάτῃ ἢ ἀνάμνησις αὐτῆ διὰ τὸ σπουδαῖον γεγονός, ὅτι ἤκουσα τὸν
θαυμάσιον λόγον τοῦ Καθηγητοῦ Κυρίου Συνοδικοῦ, ὡς ἐμβριθοῦς θεολόγου, μὲ τὴν
ἀληθῆ τέχνην καὶ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν, μὲ τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα περισυνέλεξεν ἀπὸ
τοὺς Ἁγίους Μεγάλους Ἱεράρχας καὶ μᾶς προσέφερε τὴν ἀνθοδέσμην ταύτην τοῦ
ὠραίου αὐτοῦ λόγου.

Εἶμαι πολὺ ὑποχρεωμένος διὰ τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Εὐχαριστῶ καὶ συγ-
χαίρω τοὺς Κυρίους Καθηγητὰς, καὶ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀπευθύνω ὀλί-
γας λέξεις πρὸς τοὺς σπουδαστὰς τῆς Σχολῆς:

«Παιδιά μου, ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι εἰσθε εἰς μίαν καμπὴν τῆς ἱστορίας.
Ἡ ἁμαρτία ἐπλεόνασεν ἀλλὰ ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν καὶ ἡ
θεία χάρις, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος: Ἐπομένως εἰσθε εἰς μίαν καμπὴν τῆς ἱστο-
ρίας, ὕλης καὶ πνεύματος.

Προσέξατε σὰς εἶπε καὶ ὁ Κύριος Καθηγητὴς σας, προσέξατε νὰ μὴ παρα-
συρθῆτε. Εἶναι ψεύδη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγονται καὶ διαφημίζονται. Εἶναι ἐπικίν-
δυνα διδάγματα. Εἶναι ὀλιστικαὶ θεωρεῖαι, αἱ ὁποῖαι δδηγοῦν τὸν ἀνθρώπον εἰς
τὴν ἀποκλήνωσιν τελείως. Μὴ κοιτᾶτε ἐὰν παρουσιάζονται καὶ κακὰ παραδείγμα-
τα εἰς τὴν Κοινωνίαν. Στρέψατε τὴν προσοχὴν σας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν
καὶ τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ θὰ ἔχετε εὐδαιμονίαν, εἴτε σὰς συμβῶν
θλιθερὰ εἰς τὸν βίον σας εἴτε εὐτυχῆ γεγονότα. Θὰ διέλθετε ἐν εἰρήνῃ τὸν βίον

σας και θα γίνετε καλοί πολῖται και καλοί χριστιανοί και θα εὑρετε τὴν εὐδαιμονίαν και τὴν πνευματικὴν και τὴν χαρὰν τὴν πνευματικὴν, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἀφ' ὑμῶν ἀφρει.

Εἶσαθε τώρα ἐδῶ εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν και εὐχομαι νὰ παρευρεθῆτε εἰς τὴν ἐναρξιν τῆς μεταβολῆς κατευθύνσεως τῆς βλῆς πρὸς τὸ πνεῦμα, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς εὐτυχία.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου και ἡ εὐλογία τῶν Μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μετὰ πάντων ὑμῶν».

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἀβαρικιώτου Κ. Ἀριστοτ., Καθηγητοῦ Θεολογίας : «Ὁρθοδοξίας Στῦλοι». 1960.
2. Ἀλεξίου Γ. Ἰωάννου, Ἀρχιμ. : «Ἀστέρες Πολύφωτοι». 1961.
3. > > > > : «Ὁ Φλογερός Μαχητὴς Ἰωάννης Χρυσόστομος». 1961.
4. Βαφειδίου Φιλ. : «Ὁ ἱερός Χρυσόστομος και ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ». Θεσσαλονίκη, 1931.
5. Καρμίση Ἰωάννου, Καθηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν». 1961.
6. Κουκουλὲ Φαίδ., Ἀκαδημαϊκοῦ - Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ὡς Παιδαγωγοί». 1959.
7. Κυριακοῦ Α. : «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία». Ἀθῆναι.
8. † Μπάλανου Δημ., Ἀκαδημαϊκοῦ - Τακτικοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Διατὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐθεοπίσθη ὡς ἑορτὴ τῆς Παιδείας». 1948.
9. † Μπάλανου Δημ. : «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι και ἡ Ἐποχὴ των». 1926.
10. Μπρτσιώτου Παναγ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Ἡ Ἔργασία κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας». 1958.
11. Μπρτσιώτου Παναγ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Ἡ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπιβίωσις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν». 1939.
12. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου : «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς Ῥήτωρ και Διδάσκαλος». Τεργέστη, 1898.
13. Φιλιππίδου Λεων., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Αἱ λύπαι τοῦ βίου ἐξ ἀπόψεως Χριστιανικῆς κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας». 1960.
14. Φιλιππίδου Λεων. : Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι και τὰ ἰδανικά τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας». 1949.
15. Φυτράκη Ἀνδρ., Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας». 1958.
16. Κ. Παπαπαναγιώτου, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ἐκπαιδεύσεως : «Οἱ Τρεῖς Μεγάλοι Ἱεράρχαι». Περιοδικὸν «Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρός». Ἰανουάριος 1962.

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Α

1. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια.
2. Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἡλίου.
3. Περιοδικὸν «Ἀκτίνες».
4. > > «Ἡ Ζωή».